

6. Sobirovna, Dilorom Kosimova, and Adashev Azimjon O'rinboyevich. "Directions for increasing product competitiveness in industrial enterprises." Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) 8.7 (2019): 29-35.

7. Rahman, Yahia Abdul. "The Art of Islamic Banking and Finance: Tools and Techniques for Community-Based Banking." (2010).

8. Muxtorova, Iroda. "Main approaches to the development of professional preparation of students of technical universities: Main approaches to the development of...." International Journal of Business, Law, and Education 2.3 (2021): 94-103.

9. Gafurov, Ubaydullo, and Zulfiya Xamidova. "Theoretical and methodological basis of the nature study and characteristics of craft work." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar 5 (2019): 76-82.

10. Абдуллаева М. (2022). Economic aspects and financial sources of terrorism. in Library, 22(1), 24–33. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/archive/article/view/8758>

ДАВЛАТ УЛУШИ МАВЖУД АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ

Кенжаева Умрия Фахритдиновна,
ассистент,

Тошкент давлат иқтисодий университети

Аннотация. Тезисда давлат улуши мавжуд акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарувнинг хусусиятлари, давлат иштирокини камайтириш орқали акциядорлик жамиятлари самарадорлигини ошириш, "Тошкент" РФБда акцияларининг бирламчи (IPO) ва иккиламчи (SPO) оммавий таклифи ўтказиладиган акциядорлик жамиятлари тўғрисида фикр юритилган, шунингдек, акциядорлик жамиятларидаги давлат иштирокини оптималлаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар келтирилган.

Калит сўзлар: акциядорлик жамиятлари, корпоратив бошқарув, иқтисодий, давлат иштироки, олтин акция, акциядорлар.

Бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг иқтисодиётга аралашуви сезиларли камайиб бормоқда, аммо давлат аралашуви бутунлай йўқолган дея олмаймиз. Бугунги кунда ҳам давлат улуши маълум бир соҳа ва тармоқларда сақланиб қолганлигига гувоҳ бўлмоқдамиз. Бунга мисол қилиб давлат иштироки мавжуд акциядорлик жамиятлари ва корпоратив тузилмаларни кўриб чиқамиз. Давлатнинг корпоратив бошқарувдаги иштироки стратегик аҳамиятга эга иқтисодий соҳа ва тармоқларида

самарали давлат назоратини ўрнатиш орқали муҳим тармоқларни ривожлантириш имконини беради ва аҳоли турмуш фаровонлигини оширишга интилади. Бу самарадорликка эришиш учун мамлакатда йирик акциядорлик жамиятлари фаолият юритиши муҳим ҳисобланади. Чунки йирик акциядорлик жамиятлари аҳоли бандлиги ва даромадлигини оширишда, рақобат шароитида мамлакат экспорт салоҳиятини оширишда, давлатнинг асосий даромадларини шакллантириш каби вазифаларни ҳал этишда муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун йирик акциядорлик жамиятларининг фаолиятида молиявий инқироз ёки уларнинг банкротлик ҳолатлари сезилганда, буни бартараф этиш мақсадида давлат иштироки орқали буларнинг олди олинади ва давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватланади. Давлат улуши мавжуд акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарувнинг маълум хусусиятлари мавжуд. Давлат иштирокидан асосий мақсад “Олтин акция” амалиётини қўллаш тартибидир.

Ҳозирда корпоратив бошқарув тизимини такомиллаштириш ва унга таъсир этувчи омилларни бартараф этиш муҳим масалалардан бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 29 мартдаги ЎРҚ-760 сонли “Корпоратив бошқарув тизими такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Мазкур Қонунга биноан давлатнинг айрим акциядорлик жамиятларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқини берувчи “олтин акция”га оид нормалар қонунчиликдан чиқариб ташланди.

Давлатнинг корпоратив сектордаги роли қуйидаги икки йўналиш билан белгиланади:

Биринчиси, давлат корпоратив бошқарув тизимининг умумий жиҳатларини белгилашда иштирок этади, ушбу соҳадаги қонунчилик нормаларини қабул қилади ва уларга амал қилиниши ҳамда белгиланган талабларни бажарилишини назорат қилади.

Иккинчиси, корхоналар фаолиятида турли шаклдаги иштирокида ҳам намоён бўлади. Корпоратив бошқарув иштирокчиси сифатида давлатнинг асосий мақсадлари қуйидагилар ҳисобланади:

- бозор шароитида ишлаб чиқарилмайдиган товарлар ёки хизматлар кўрсатиш, чунки бу товарларни ишлаб чиқариш ёки улар билан таъминлаш кўп миқдордаги инвестицияларни (масалан, умумий таълим, темир йўл транспорти) талаб қилади;

- давлат инвестициялар орқали иқтисодийнинг алоҳида тармоқлари ёки алоҳида минтақалар ривожланишини рағбатлантириш;

- ижтимоий сабабларга кўра (масалан, арзон жамоат транспорти) бозор нархидан паст нархда товар сотиш ёки хизматлар кўрсатиш;

- иш ўринлари билан таъминлаш ва ижтимоий таъминот;
- сиёсий сабабларга кўра (масалан, мудофаа саноати ёки энергетика) иқтисодийнинг стратегик муҳим тармоқларини назорат қилиш;
- давлат иштирокидаги корхона фаолиятдан олинадиган даромад орқали бюджетни тўлдириш манбаини яратиш;
- сиёсатчилар ва давлат хизматчилари учун имтиёзлар тизимини яратиш (шу жумладан, юқори ҳақ тўланадиган кенгаш аъзолиги орқали).

Умуман давлат иштирокидаги корхоналарда акциялар(улуш)га эгалик қилиши қуйидаги шаклларда намоён бўлади.

– Давлатнинг 100% улуши мавжуд бўлса, мутлақ мулкчилик ҳисобланади.

– Давлатнинг 51%-99% улуши мавжуд бўлса, назорат акция пакетига эга бўлади.

– Давлатнинг 25%-50% улуши мавжуд бўлса, блоклайдиган акция пакетига эга бўлади.

Давлатнинг 1%-24% улуши мавжуд бўлса, миноритар акция пакети мулкчилик шакли кўринишида бўлади.

Давлат иштирокидаги корхоналарнинг корпоратив бошқарув тизими қуйидаги хусусиятларга эга:

- давлат хусусий мулк эгасидан кўра мураккаб, комплекс ва бир-бирига зид мақсадларга эга;
- асосий ролни давлатнинг алоҳида вакиллари бажаради, уларнинг ҳеч бири яқуний бенефициар эмас.

Мамлакатимизда иқтисодий ўсишни таъминлаш, иқтисодий модернизация қилиш, диверсификация қилиш, рақобатбардошликни ошириш, инвестицияларни жалб қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш мақсадида кенг ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Шулар қаторида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Капитал бозорини қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмларини жорий этишга доир қўшимча чора тадбирлар тўғрисида” 2022 йил 17 январдаги ПҚ-90 сонли қарори капитал бозорини янада ривожлантириш, давлат акция пакетларини капитал бозори орқали хусусийлаштириш амалиётини кенгайтириш, аҳолининг қимматли қоғозларга инвестиция киритишини рағбатлантириш ва молия бозорида соғлом рақобат муҳитини яратиш мақсадида тасдиқланди. Ушбу қарор орқали давлат улушини сотишда тендер савдоларини ўтказиш бўйича бирламчи (IPO) ва иккиламчи (SPO) оммавий таклиф этиладиган акциялар пакетининг ҳажмини савдога чиқариш вазифалари қўйилди. Капитал бозорини янада ривожлантириш борасида амалга оширилаётган бундай ўзгаришлар мамлакатда қулай инвестицион муҳит яратиш, иқтисодий тармоқларида интеграциялашув жараёнини рағбатлантириш ва молиялаштиришнинг замонавий механизмларини жорий этишни тақозо этади.

1-жадвал

**“Тошкент” РФБда акцияларининг бирламчи (IPO) ва (ёки) иккиламчи (SPO) оммавий таклифи ўтказиладиган акциядорлик жамиятлари
РЎЙХАТИ**

Т/р	Акциядорлик жамиятининг номи	Жойлашган ҳудуди	Давлат улуши	Сотиш шакли
1.	“УзАуто Моторс” АЖ ⁽¹⁾	Андижон вилояти	100,0	IPO
2.	“УзАуто Моторс Повертраин” АЖ ⁽¹⁾	Тошкент вилояти	100,0	IPO
3.	“Ўзбекгеофизика” АЖ	Тошкент вилояти	96,8	IPO
4.	“Ўзтемирйўлконтейнер” АЖ ⁽¹⁾	Тошкент шаҳри	90,0	IPO
5.	“Дори-Дармон” АЖ ⁽²⁾	Тошкент шаҳри	36,10	IPO/SPO
6.	“Ўзбекистон почтаси” АЖ ⁽³⁾	Тошкент шаҳри	77,6	SPO
7.	“Универсал Суғурта” АЖ	Тошкент шаҳри	14,48	SPO
8.	“Алском” АЖ	Тошкент шаҳри	5,21	SPO

(1) давлат ва ҳўжалик бошқаруви органи улуши 50 фоиз ва ундан юқори бўлган ҳўжалик жамиятига тегишли акция пакетлари;

(2) давлат улуши ва давлат улуши мавжуд корхона улуши битта лот сифатида савдога чиқарилиши мумкин.

(3) давлат ва давлат иштирокидаги корхоналар улуши.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60 сонли Фармони билан халқимизнинг фаровонлигини янада ошириш, иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва тадбиркорликни жадал ривожлантириш, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаш мақсадида: “2022–2026-йилларда Янги Ўзбекистонни ривожлантиришнинг еттита устувор йўналиши бўйича Тараққиёт стратегияси тасдиқланди. Ушбу ҳужжатда иқтисодиётда давлат иштирокини қисқартириш ва хусусий сектор учун кенг йўл очиш мақсадида эксклюзив ҳуқуқларни бекор қилиш ва давлат иштирокидаги компанияларни хусусийлаштириш ҳисобига 25 дан ортиқ фаолият тури бўйича монополиялар тугатилади.

Акциядорлик жамиятларида давлат иштирокини янада қисқартириш, бунда фонд бозорини ривожлантириш, хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва соғлом рақобат муҳитини яратиш, барча соҳаларни ривожлантириш учун асос ҳисобланади. Бунинг учун акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарув тизими самарали ишлаши лозим. Акциядорлик жамиятларида давлат улушининг сақланиб қолаётганлиги

хусусийлаштириш жараёни самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу, ўз навбатида, фонд бозорининг ривожланишига тўсқинлик қиляпти.

2022 йил 16 сентябрь ҳолатига кўра мамлакатимизда 631 та акциядорлик жамияти мавжуд бўлиб, унда давлат улуши мавжуд акциядорлик жамиятлари – 226 та; хўжалик бирлашмалари улуши мавжуд акциядорлик жамияти – 160 тани ташкил этган (1-расм). Айнан шу санада республика бўйича умумий акциядорлик капитали 163200,4 млрд. сўмни ташкил этган ҳолда унинг 132895,8 млрд. сўмлик қисми, яъни 81,4%и давлатга тегишлидир. Бу кўрсаткични 2022 йил 8 апрель ҳолатида кўрадиган бўлсак, 82,0 %ни, яъни 131136,9 млрд. сўмлик улуши мавжуд бўлган. 2022 йил 16 сентябрь ҳолатига кўра, 2022 йил 8 апрелга нисбаттан мамлакатимиздаги акциядорлик жамиятларининг давлат улуши 0,6% га камайган.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, мамлакатимизда акцияларга эгалик қилиш бўйича давлатнинг улуши камайиб бормоқда. Бу ўз навбатида давлат улуши мавжуд акциядорлик жамиятлари фаолияти самарадорлигини такомиллаштириш бўйича белгиланган вазифаларнинг ижросини таъминлаш ва албатта, хорижий инвесторлар қизиқиши ортишига ҳам олиб келади. Акциядорлик жамиятларининг инновацион фаоллигини ошириш, ҳамда давлат иштирокини камайтириш пировардида иқтисодиётга хусусий инвесторларни жалб қилишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. З.А. Ашуров, Ф.А. Джалилов, Б.Н. Уринов ЗАМОНАВИЙ КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ (ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА). – Т.: Иқтисодиёт, 2021. – 195 с
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори “Капитал бозорини қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмларини жорий этишга доир қўшимча чора тадбирлар тўғрисида” – <https://lex.uz/uz/docs/-5825745>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” – <https://lex.uz/docs/5841063>
4. Ўзбекистон Республикаси Қимматли қоғозларнинг Марказий депозитарийси расмий сайти – <http://www.deponet.uz/uz>
5. Уринов Бобур, & Кенжаева Умрия. (2022). Акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарувнинг замонавий амалиёти ва моделлари. Research and education, 1(1), 15–25.
6. S.E. Elmirzayev Zamonaviy korporativ boshqaruv. – Т. “Iqtisod-Moliya” 2019. – 416 б.
7. Уринов Б.Н. Корхоналарда персонални бошқаришнинг корпоратив усулидан фойдаланиш самарадорлиги. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2020. – 125 бет.

Иқтисодиётни рақамлаштириш
шароитида қулай ишбилармонлик
муҳитини ривожлантириш йўналишлари

